

İLK KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR KANUNU'NUN ÇIKMASINDA ÇEK PROJESİ VE CHP MECLİS GRUBU RAPORUNUN ETKİLERİ

“Turgay ÇAVUŞOĞLU Seval ÇETİN Kenan TOPÇU”

Korunmaya Muhtaç Çocuk Sorununda Tarihsel Gelişim

Osmanlı Devleti döneminde Avarız ve Müessesatı Hayriye ismini taşıyan vakıflar kanalıyla, dul ve yetimlere yönelik sosyal yardım çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte yetimlerin haklarının korunması amacıyla kurumsal çalışmalar başlatılmıştır. 1851 yılında kurulan Eytam Nazırlığı, 1868'de Tuna Valisi Mithat Paşa tarafından kurulan ıslahhaneler, 1872'de Darüşşafaka, 1903'te II. Abdülhamit tarafından kurulan Darül-hayr-ı Ali, 1915'de Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında şehit olanların çocuklarına bakmak üzere kurulan Darüleytamlar, 1917 yılında kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik çalışmalardan ilk akla gelenlerdendir.

1917 yılında İstanbul'da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti, 28 Kasım 1917 tarihinde, 1. Dünya Savaşı nedeniyle cephede savaşanların çocukları ve yaşanan toprak kayıpları sonrası Anadolu'ya göç eden ailelerin kimsesiz ve yoksul kalan çocuklarına bakmak amacıyla İstanbul Firuz Ağa'da 100 kapasiteli çocuk misafirhanesi açarak işe başlamıştır. Cemiyet çocuk ve anneye yönelik bir çok çalışmayı hayata geçirmiştir.

Milli Mücadele sırasında Anadolu'ya geçen kurucular, Atatürk'ün desteklerini alarak 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da Himaye-i Etfal Cemiyetini kurmuşlardır. Cemiyet; süt damlaları, aşıevleri, talebe sofraları, yuvalar, kreşler, muayenehaneler, çocuk bahçeleri, kütüphaneler açarak, genç Cumhuriyete sağlıklı kuşaklar yetiştirme çabasına girmiştir.

1935 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ismini alan Himaye-i Etfal Cemiyeti sadece kuruluş çalışmalarıyla yetinmemiş, sosyal hizmet alanında bir çok inceleme ve araştırmaya da öncülük etmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Merkezince yapılan “Serseri ve Satıcı Çocuklar” Projesi Cumhuriyet döneminin korunmaya muhtaç çocuklara yönelik ilk kapsamlı araştırmalarından birisidir.

Bu konuya değinmeden önce dönemin sosyo-ekonomik yapısını ana hatlarıyla incelenmemiz, bizi korunmaya muhtaç çocuklar konusunda yaşanan güçlükler konusunda aydınlatacaktır.

Göçler, Cumhuriyet tarihimizin sosyal ve siyasal açıdan yoğun ve çarpıcı gerçeğidir. Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sürecinde büyük ve siyasal nitelikli kitlesel göç hareketleri gerçekleşti. Ondokuzuncu yüzyıldan itibaren Avrupa’da ve Osmanlı topraklarında başlayan göçler, bölge nüfuslarını dini ve etnik bakımdan giderek daha homojen hale getirdi. Göç hareketlerinin sistemli kaydı tutulmadığı ve göçler kaydı zor bir nüfus yarattığı için kesin ve güvenilir sayılarla ifade edilmesi güçtür. Ancak, 1783-1913 arasında Osmanlı İmparatorluğunun merkezine ve Anadolu’ya 5-7 milyon göçmen geldiği tahmin edilmektedir. (Gürsoy- 1998)

Cumhuriyet öncesi ve sonrası yaşanan göçler; pek çok insanın yollarda öldürülmesine, iklim şartları, açlık ve hastalıktan ölmesine, evlerini, mallarını mülklerini kaybetmesine, yerleştirildiği yerin sosyal yapısına uyum sağlamakta güçlük çekmesine, husumet duyguları taşımasının yanı sıra ülkelerin ekonomilerini olumsuz olarak etkilemelerine neden olmuştur.

Dönemin en kısa ve anlamlı özetini Atatürk Nutuk’ta “Genel durum ve görünüş: Osmanlı Devleti’nin de içinde bulunduğu topluluk, Genel Savaş’ta yenilmiş, Osmanlı ordusu her yanda sarsılmış, şartları ağır bir Ateşkes Anlaşması imzalamış. Büyük Savaşın uzun yılları içinde, ulus yorgun ve yoksul bir durumda...” diyerek aktarmaktadır.(Eyüboğlu-1999)

1920’li yılları anlatan bir başka kaynakta , O günlerde Ordu Sağlık Bürosunun yapmış olduğu bir incelemeye göre; Türk köylerinin %80’i sağlığa uygun olmayan

çevrelerde kurulmuştu. Halkın %14'ü sıtmalıydı. Frengi yaklaşık % 9 oranında yaygındı. Köylerin % 72'si bitli olup, her an tifüse yakalanabilecek durumdaydılar. Sağlığa uygun tuvalet vb. kolaylıklar % 97 evde söz konusu değildi ve halkın ancak % 7'si okur-yazardı. (Çavdar-2001)

1931 yılında Çocuk Esirgeme Kurumunun yayın organı Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinde, "Cumhuriyet Türkiye'sinin büyüklüğü 762,763 kilometre murabbardır. Nüfusu 13.648.270 dir. Bütün Türkiye'de vasati olarak bir kilometre murabbar araziye isabet eden nüfus kesafeti 17.9 kişidir.. Türkiye de okuma bilenler erkeklerde % 17,42, kadınlarda 4,63 olmak üzere umumi nüfusun yüzde 10,58 idir. Bütün memlekette 12 yüksek, 16 meslek, 110 orta, 6589 ilk mektep ve 15,594 muallim vardır. Türkiye'de umumi nüfusun yüzde 47,71 ini çiftçiler (4.368.061 kişi) yüzde 3,7 sini sanatkarlar (299.000 kişi) ve yüzde 2,8 ini de tüccarlar (257.000 kişi teşkil eder. Memleketteki bütün sanayi işlerinin yüzde 65.08 ini sanayi zürraiye teşkil eder ve müesses sanayin yüzde 95,68 i motorsüzdür. Türkiye'de on dört yaşından aşağı 14,577 erkek ve 8,107 kız çocuk ziraat ve dokumacılık sanatlarında amele olarak çalışır" (ÇEK- 1931) denilerek ülkenin sosyo-ekonomik yapısı sayısal verilerle işlenmiştir.

Özetlemek gerekirse, Trablusgarp, Balkan, !. Dünya Savaşları ülkeye insan gücü ve ekonomik açıdan yıkım getirmiş olup, temel gıda maddelerinin sağlanmasında büyük zorluklar yaşanmıştır.Yaşanan bu sıkıntıların yanı sıra salgın hastalıklar (çiçek, sıtma, verem, trahom vb) yoğun göç alan İstanbul'un yoksulluk boyutunu anlatılamayacak bir duruma getirmiştir.

Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Merkezi "Serseri ve Satıcı Çocuklar" Projesi;

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Merkezi 1942-1943 Yılı Kongresinde Okunan Umumi Raporda; "İstanbul sokaklarında gecenin geç vakitlerinde sinema kapılarında başı açık, pejmürde kıyafetli, yalın ayak bir takım serseri çocukların dilencilik ettiği, kiminin gazete sattığı, bazılarının da her hangi bir işporta malı satmak bahanesiyle dilencilik veya küfecilik ettiği senelerden beri kurumumuzun nazarı dikkatini celbetmekte, kurumumuzun ilk müessislerinden merhum Besim

Ömer Paşanın idare heyetinde bulunduğu zamanlardan başlayarak zamanımıza kadar gelip geçen idare heyetleri İstanbul un yüz karasını teşkil eden bu acı ve elim manzaranın bertaraf edilmesi işini mesai programlarına ithal etmişler, bunun için her çareye başvurmuşlardır. Başarılması mühim maddi fedakarlıkları istilzam eden bu iş maalesef müsmir ve faal neticeye bağlanamamıştır. Fakir aile çocuklarının hayatlarını kazanmak maksadiyle veya aile lakaydisi yüzünden sokağa düşmüş serseri ruhlu, dilenciliği, hırsızlığı meslek ittihaz etmiş ve tesadüfen birleşmiş kötü ruhlu ana, babadan doğmuş bu bedbaht çocukların ötede beride dolaşmaları , sokaklarda yatmaları ahlakı umumiye namına milletimizin cidden ehemmiyetle nazarı itibara alınması icap eden bir mesele halini almıştır. Kurumumuz bu feci vaziyetler karşısında hiçbir şey yapamamak, bu bedbaht çocuklara yardım elini uzatamamaktan mütevellit büyük üzüntü duymakta idi” şeklinde yer almıştır.

1941-1942 yıllarında Türkiye Çocuk Esirgeme Genel Kurul toplantısına giden İstanbul delegesi Dr. Fethi Erden İstanbul çocuklarının durumunu aktarmak amacıyla dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’yü ziyaret ederek konuyla ilgili bilgi sunmuştur. Bunun üzerine Cumhurbaşkanlığınca, Başbakanlık başta olmak üzere ilgililere talimat verilmiş ve Çocuk Esirgeme Kurumunun bu konuda araştırma yapması istenilmiştir.

Dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar’ın destekleri sonucu zabıta kuvvetleri ve İstanbul’da görevli öğretmenlerden destek alınarak bir anket çalışması yürütülmüştür.

“İstanbul sokaklarında serseri bir şekilde dolaşan ve seyyar satıcılık yapan küçük çocukların şahsi ve ailevi durumlarını tespit eden tahkikat fişi” olarak adlandırılan ankette şu başlıklar yer almıştır.

Çocuğun durumu: 19 sorudan oluşan bu bölümde çocuğun adı soyadı, doğum bilgileri, kazancıyla ilgili bilgiler, okul durumu ve kardeşleriyle ilgili bilgiler yer almaktadır.

Ana ve babanın durumu: Ana babanın adı soyadı, doğum yerleri, ne iş yaptığı, kazancı, öz ve üvey durumları, ana ve babanın alkol ve diğer uyuşturucuları kullanıp, kullanmadığı ve ahlaki durumunun araştırıldığı bölüm 18 sorudan oluşmaktadır.

Ailenin umumi durumu: Sekiz sorudan oluşan bu bölümde ailenin oturduğu yer, kime ait olduğu, kira durumu, tüm ailenin gelir durumuyla ilgili sorular bulunmaktadır.

2848 çocuğun değerlendirildiği anket sonuçları değerlendirilmiş olup, “İstanbul sokaklarında serseri bir şekilde dolaşan ve seyyar satıcılık yapan küçük çocukların şahsi ve ailevi durumlarını tespit eden istatistik cetveli” olarak düzenlenmiştir.

İstatistik cetvelinin genel değerlendirmesini A bölümünde erkek ve kız ayrımı, B bölümünde yaşlarına göre dağılımı, C bölümünde uyruklarına göre dağılımları, D bölümünde durumlarına göre sınıflaması, E bölümünde kazanç durumları, F bölümünde kazançlarını ne yaptıkları, G bölümünde anne ve baba durumu, H bölümünde barındıkları yerler, J bölümünde anne ve babaların kazanç durumu, K bölümünde kardeşlerin sayısal ve yaş durumları, L bölümünde bölgesel olarak doğum yerleri, M bölümünde babaların bölgelere göre doğum yerleri, N bölümünde anaların bölgelere göre dağılımları, R bölümünde ev durumları ve ailenin gelir durumları kodlanmıştır.

İstanbul sokaklarında anket uygulanan 2448 çocuğa yönelik bir değerlendirme yapılarak rapor haline getirilmiştir. Bu raporda çocuklar dokuz gruba ayrılarak değerlendirilmiştir.

- 1- Ana ve babası berhayat olan çocuklar,
- 2- Bakacak kimsesi olmayan çocuklar,
- 3- Ana ve babasını kaybetmiş çocuklar,
- 4- Üveyi ana ve üveyi baba elinde kalmış çocuklar,
- 5- İlk mektebe devam ettiği halde çalışan veya dilenen çocuklar,
- 6- Aile geçimsizliği ve lakaydisi yüzünden sokağa düşen çocuklar,
- 7- Mütereddi ve psikopat çocuklar,
- 8- Sokak mahsulü çocuklar,
- 9- Teşkilat dahilinde fena bir şekilde istismar olunan çocuklar

Raporda sokağa düşmüş çocuklar için alınması gereken önlemler üç başlık altında toplanmıştır.

1- Mevcut vasıtalarımızdan istifade ederek alınması lazım gelen tedbirler: Bu bölümdeki çocukların büyük çoğunluğunun serseri ve dilenci olmadığı, sokağa düşmüş ve sokaklarda çalışan çocuklar olarak sınıflamak gerektiği, bunların aile çocukları olduğu ve ahlaklarının bozulmadığı küçük bir destekle sokaktan kurtarılmasının mümkün olacağı vurgulanmıştır. Bu çocukların okul hayatlarını sürdürebilmeleri için akşam okullarına yönlendirilmeleri, İstanbul'daki okulların yetersiz kalmaları durumunda İstanbul dışındaki okullara ödenek aktarımı yapılarak çocukların buralara gönderilmesi tavsiye edilmiştir.

2- Az para sarfıyla yapılacak tedbirler; İstanbul'da vilayete ve belediyeye bağlı "Sokak Çocuklarını Kurtarma" ismiyle bir büronun kurulması gerektiği, bu büroda bir müdür, katip, muhasip ve daktilonun görevlendirilmesi, yıllık gideri yaklaşık altı bin lira olan büronun sokağa düşmüş çocukların durumlarının araştırılması, niçin sokağa düştüklerini araştırarak ve çalışmak zorunluluğunda olanları İstanbul'da bulunan iş yerlerine yerleştirerek çalışmalarını sağlamaktır

Raporun bu kısmında sosyal hizmet çalışmalarından örnekler verilerek, sokakta çalışan çocukların işe yerleştirilirken aileleriyle yakından ilişki kurulması, çocukların kuruluşları terk edebilecekleri, bu durumda zabıta kuvvetlerince çocukların takip edilerek büroya teslim etmeleri, ümitsizliğe kapılmadan çalıştığı yeri terk etme nedeninin öğrenilmesi veya başka bir kuruluşa gönderilmesi, bunu alışkanlık edinen ve hırsızlık yapan çocukların Yeşilköy'deki Kurtarma Yurduna gönderilerek ıslah çarelerinin araştırılması, ticari kurum sahiplerine bu davanın memleketin çocuk davasına sahip çıktığının vurgulanması istenilmektedir.

İstanbul'da çocukların büyük çoğunluğunun gazete satarak geçimlerini sürdürdüğü, özellikle 6-12 yaş grubu çocuklara gazete verilmemesi halinde bu sorunun çözümlenebileceği vurgulanmaktadır. Çocukların karamela satanlarının ailelerini kullanarak mal aldıkları bunun için ailelere yönelik önlemlerin alınması gerektiği, halkın sokaklarda çalışan çocuklara para vermemesi, dilenenlere para vermemesi ve küfecilik yapan çocuklara eşya taşıttırmamaları , Çocuk Kurtarma Bürolarına yönlendirilmeleri istenilmektedir.

Zabıta kuvvetlerinin konuya gereken önemi vermeleri halinde, sokakta çalışmayan çocukların büroya yöneleceği, sanayi ve ticari işletmelere çocukların başarılı bir şekilde dağıtılmaları gerektiği, aile çevresinden ayrılarak sokağa düşen çocukların disiplini sevmediklerini bu durumda olan çocuklara yönelik ıslah çalışmaları yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Kurulacak olan Sokak Çocuklarını Kurtarma Bürosunun ikinci olarak evlatlık verme çalışmalarını organize edebileceği, özellikle zengin ve durumu iyi ailelerin yanına evlatlık olarak yerleştirilebilecekleri vurgulanarak, bu uygulamanın Almanya'da başarıyla yürütüldüğü belirtilmiştir.

Evlatlık olarak verilecek çocukların incelenerek;

-Ana ve babası ölmüş, hayatta sığınacak hiçbir kimsesi kalmamış çocuklar,

-Babası ölmüş, anası berhayat olan, fakat maişet derdiyle çocuğuna bakacak, giydirecek ve okutturacak bir vaziyeti olmayan ailelerin çocukları,

-Ana ve baba berhayat olduğu halde fakirlik ve geçimsizlikler yüzünden, veyahut ana ve babanın ahlaki düşkünlükleri, alkolik veya herhangi fena ihtiyatları hesabıyla, çocuklarını sokağa bırakmaya razı olan ailelerin çocukları,

-Darülaceze veya diğer kreşlerde yetişmiş gayri meşru çocuklardan evlatlık verilebileceği belirtilmiştir.

3- Çok para sarf etmek suretiyle alınması icap eden tedbirler: Bu önlemlerin en başında ıslahhanelerin geldiği vurgulanmış, Amerika ve Avrupa da ve özellikle Belçika'da kurulan ıslahhanelerin başarılı çalışmalar yürüttüğü belirtilmiştir.

Islahhanelerin sokağa düşmüş ve serseri bir hayat içinde yuvarlanan çocukları ıslah edeceği gibi, değerli sanatkarların yetiştirilmesi görevini üstlenebileceği, ıslahhaneye getirilmeden önce çocukların ruh hallerinin incelenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Avrupa'da kurulan sistemlerin incelenmesi ve bu tür kurumların başına çocuk psikolojisinden anlayan kişileri getirilmesinin yararlı olacağı, çocukları küçük sanatlara yönlendireceği, tesviyecilik, boruculuk, terzilik, ayakkabıcılık, marangozluk, taşçılık, duvarcılık, boyacılık gibi sanatkarların yetişebileceği belirtilmiştir.

Bu sistemin, işleyebilmesi için dört ayrı pavyon kurulması gerektiği belirtilmiş olup işlevler şu şekilde özetlenmiştir.

A Pavyonu İlk kabul ve gözlem pavyonudur. Burada genç çocuklara kişisel çalışma ve tedavi biçimi saptanarak, izlenecek yol bulunur.

B Pavyonu; *Ailevi nitelikte tedavi ve davranış pavyonudur.*

C Pavyonu: Kendi kendini yöneten pavyondur. Bu pavyon çocukları serbest hayata hazırlayan pavyondur.

D Pavyonu; Bu pavyonda yarım serbestlik vardır. Burası hayata atılmanın ilk adımıdır. Bu pavyondan sonra çocuk tamamen serbest kalacaktır.

Raporun sonuç bölümü oldukça ilgi çekicidir. İstanbul'da bulunan serseri ve kimsesiz çocukların sokağa düşme nedenleri incelenmez ve önlemler alınmazsa bir iki sene sonra büyük bir çocuk kütesinin aynı şekilde sokaklarda dolaştığı görülecektir.

İstanbul'da yapılan inceleme sonucunda çocukların büyük çoğunluğunun sokağa düşme nedeni okula gidememeleri ve muhtaç olan ailelerine yardım amacıyla küçük yaşta seyyar satıcılığa başlamalarıdır. Sorunun çözümü için öncelikle çocukların okumaları için fırsat tanımak gerekir.

İkinci olarak kanunda ilk öğretimin zorunlu olmasına karşın bazı ana babaların buna uymadığı, kanunun gereklerinin yerine getirilmesi gerekir.

Üçüncü önlem, çocukları korumaya yönelik yeni ve güçlü bir kanun çıkarmak gerekir. 12 yaşını doldurmamış çocukları çalıştıran sanayi kuruluşları ve seyyar satıcılık yaptıran ana ve babalara cezai yaptırımlar uygulanmalıdır.

Hiçbir gelişmiş ülkenin kendi çocuklarını istismar edilmesine ve kötü muamele görmesine tahammülü yoktur. Eni kanun uygulamalarına gidildiği zaman küçük broşürlerin yayınlanması

Dördüncü olarak Çocukları korumaya yönelik kanunların çıkmasına rağmen çeşitli nedenlerle sokağa düşecek çocukları kurtaracak Londra'da Dr. Barados tipinde küçük yurtların kurulması gerekir.(ÇEK- 1941/42)

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Arşivinde bulunan belgelerin özetinden de anlaşılacağı üzere, İstanbul'da Sokak Çocukları konusunda ; kapsamlı bir anket uygulanmıştır. Anketin uygulanmasında Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Merkezi elemanları, öğretmenler ve kolluk kuvvetleri işbirliği içerisinde çalışmıştır. Dönemin Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar daha sonra yapılan bu çalışmalarını özet haline getirerek İçişleri Bakanlığına sunmuştur. Sanırız bu çalışma ülkemizde sokak çocuklarıyla ilgili yapılan ilk bilimsel çalışmaların arasında yer almaktadır. Yukarıda özetini aktarmaya çalıştığımız Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Merkezi “Serseri ve Satıcı Çocuklar” projesi dönemin sosyo- ekonomik yapısının değerlendirilmesi, incelenen çocukların ve aile yapısının değerlendirilmesi ve çözüm önerileri açısından büyük önem taşımaktadır. Burada vurgulanması gereken bir diğer husus ise, Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Merkezinin ne kadar örgütlü bir şekilde çalıştığı, çocuk sorununa duyarlılığı ve kurumlar arası işbirliğini sağlamadaki gücüdür.

Kimsesiz, bakımsız, yoksul ve aylak çocuklar konusunu inceleyen CHP Meclis Grubu Komisyonu çalışmaları;

19 Aralık 1944 günü toplanan CHP Meclis Grubunda Hatay Milletvekili Tayfur Sökmensüer tarafından verilen “kimsesiz, bakımsız ve aylak çocukların durumu” konulu soru önergesi vermiştir. 22 Aralık 1944 tarihinde ilk toplantısını yapan 23 kişilik komisyon beş ay içerisinde onbeş kez toplanmış 25 Mayıs 1945 yılında Meclis Başkanlığına raporunu sunmuştur.

Komisyon çalışmaları sonucu hazırlanan metin iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “rapor”, ikinci bölüm “ program” başlığında kaleme alınmıştır.

1- RAPOR

Yazının rapor bölümü altı alt başlığa ayrılmıştır. İlk alt başlıkta şu maddeler incelenmiştir.

Çocuk meselesine umumi bakış; bu bölümde her ülkede çocuk sorununu olduğu vurgulanmış, batının çocuk sorununa yaklaşımı özetlenmiştir.

Bizim çocuk meselemiz: Bizimde çocuk sorununun oldukça eski olduğu, Umumi Hıfzısıhha ve Belediye Kanunlarında çocukla ilgili bölümlerin olduğu yer aldığı, sorunun milletvekillerince sık sık tartışıldığı belirtilmiştir.

Meselenin mahiyeti: Çocuk sorununun bir nüfus davası olduğu, bu davanın yardım kurumlarının yardımsever fakat güçsüz eli yerine, Devletin güçlü eline bırakılması önerilmektedir.

Nüfus meselesi: Anavatan toprağının 767 119 kilometre kare ve nüfusun 17.820.950 olduğu ve kilometre kare başına 23 kişinin düştüğü, nüfus yoğunluğunun ülke için servet, başarı, egemenlik demek olduğu , Türk kadınının bol çocuk doğurması, doğanın yaşaması, yaşayanın kaliteli olması gerektiği işlenmiştir.

Yurt savunması: Günün yaşam koşullarının ağırlığı nedeniyle bir çok ananın gebe kalmamak için arayışlara girdiği, doğmuş olanlarında bakımsızlık ve ilgisizlik nedeniyle kaybolduğu, kaybolmayıp kalanların ise kalite kötülüğü nedeniyle ülkeye yarar yerine zarar verdiği belirtilmektedir.

Yarına garantili geçiş: Yarına karşı sorumluluklarımız bulunmaktadır. “Yarını garanti etmek, süremizi güven ve inançla sağlamak istiyorsak, yarına “büyük” adı ve büyük sayısıyla geçecek olan elimizdeki küçüklerin sayısını arttırmak ve değerini çoğaltmak ülkümüz olmalıdır” denilerek planlama ve çocuk sorununun önemi vurgulanmıştır.

Ekonomi problemi olarak çocuk davası: Her çocuk vatan için yarın işlemeye başlayacak sağlam ve bol gelirli bir makine tasarısıdır denilerek çocuğun sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi durumunda üreyip çoğalacağı yeni kuşaklar yaratacağı, fazla çocuk kaybının ülke ekonomisinin zararına olduğu vurgulanmıştır.

Merhamet ve şefkat konusu olarak çocuk davası: Kimsesiz, yoksul bakımsız ve aylak çocuklar sorununa kişisel ve dernekler kanalıyla bakış açısı ortaya konularak, çocuklarını perişan, kimsesiz ve yoksul bırakan milletin “medenilik” hakkı bulunmadığı belirtilmiştir.

İşin kemmi hacmini bilebilir miyiz?: Bu bölümde Çocuk Esirgeme Kurumu yardımıyla İstanbul’da yapılan anketten bahsedilerek, sayım günü okulda

bulunmamanın ne aylaklığın, ne de bakımsızlığın , yahut yoksulluğun belirtisi değildir denilmektedir. Korunmaya muhtaç çocukların sayısal verilerin yetersiz olduğu buna rağmen sorunun bir yerinden başlanmasında yarar bulunduğu belirtilmiştir.

Rapor bölümünün ikinci alt başlığında tarihimizde çocuğu koruma tedbirleri ele alınarak incelenmiştir.

II- Tarihimizde çocuğu koruma tedbirleri: Bu bölümde milattan önce başlayarak Sümerler, İlhan prensliği, Erbil Atabey'i ve vakıf çalışmaları verilmiş, Osmanlı Dönemindeki çalışmalar aktarılmış, yakın çağdan Himaye-i Etfal Cemiyetinin kuruluşu vurgulanmıştır. Darülaceze ve İstanbul İlinde kurulmuş olan Galata Çocuk Himaye evinden bahsedilmektedir.

Raporun üçüncü başlığını konumuza girecek çocukların bölümlere ayrılması olup, yoksul çocuk, kimsesiz çocuk, bakımsız çocuk, aylak çocuk, beslekler,çıraklar, suçlu çocuklar, gayri meşru çocuklar olarak sınıflamaya gidilmiştir.

III-Konumuza girecek çocukların bölümlere ayrılması: Parti komisyonu Devletin koruyucu elini şimdilik şu çocuk gruplarına uzatmak gerektiğine inanmıştır denilerek sınıflamaya geçilmiştir.

Yoksul Çocuk: Çocuk yoksulluğunun nedenini araştırmaya gerek yoktur. Bir takım önlemlerle yoksul çocuğun acısını dindirmeye ve yoksul çocuk sürüsünü azaltmaya mecburuz denilmektedir.

Kimsesiz çocuk: Bu başlık altında kimsesiz çocuklar beş bölümde sınıflanmıştır. Gayrimeşru ilişkiler sonucu doğup sokağa atılmış çocuklar, büyük şehirlere çalışmak için gelen kişilerin cinsi yakınlıklar sonrası doğan çocukları, boşanmalar sonucu yarı kimsesiz hale gelen çocuklar, anne baba ölümü sonrasında ortada kalan çocuklar, babanın ölümü sonrası annesinin bakmakta zorlandığı çocuklar.

Bakımsız çocuk: Bakımsızlık, kimsesizlik yahut yoksulluk sebebine bağlı olabilir. Kötü mesken, kötü beslenme, yorgunluk, neşe ve oyundan yoksunluk çocukta bedeni ve ruhi bozukluk ruhi bozukluklar yapar denilerek anne ve babanın ikisinin çalışması halinde çocuğun karşılaşacağı güçlükler aktarılmaktadır.

Aylak çocuk: Aylak çocuklar özellikle büyük şehirlerin sokaklarında, kovuklarında, kaldırımlarda, işsiz güçsüz dolaşan, yersiz yurtsuz gözüken, üstsüz başsız gezinen bu grup serseri, avare ve aylak çocuk olarak nitelendirilmektedir. Aylak çocuklarla ilgili bölümde çocukların büyük şehirlere gelişleri, burada karşılaştıkları sorunlar, genel görünüşleri, suça açık olmaları, nasıl geçindikleri vb konular ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Beslekler: genellikle köylerden şehirlere gelen veya getirilen ailelerin yanına yerleştirilen “beslek, besleme ve ahretlik denilen çocuklarını yaşadığı güçlükler, psikolojik durumları, uğradıkları haksızlıklar vb olaylar ele alınarak incelenmiştir.

Çıracılar: Şehir ve kasabalarda genellikle erkek çocuklar sanat işlerinde çıracı, ticaret hanelerde el ve ayak işlerinde kullanılmaktadır. İçlerinde iş ağırlığı ve kötü muamele yüzünden ruhsal sıkıntı çekenler bulunmaktadır.

Suçlu Çocuklar: kimsesiz, yoksul, bakımsız ve aylak çocukların bulunduğu koşullar nedeniyle suça en yakın çocuklar olduğu, ülkemizdeki bölgesel farklılıklara göre suç işlemeye yönelme oranları aktarılmış. Ankara Çocuk İslahevinde yaşayan çocukların suç dökümleri çıkarılmış ve ıslahevi kurmanın önemi vurgulanmıştır.

Gayrimeşru çocuklar meselesi: Gelip geçici birleşmeler, sürekli kanunsuz birleşmeler ve zina ürünü çocukların, kimsesiz bakımsız ve aylak çocukların artmasına neden olduğu değinilerek, piç damgası yiyen bu çocukların toplum tarafından kabul görmediği, bu tür çocuklar için hükümetin önlemler alarak bu grup çocuklara ana baba adı sağlanması önerilmektedir.

IV- Biz, çocuk davasını şimdiye kadar neden başaramadık: Çocuk davasını başaramama nedeni üç şıkta toplanmıştır. İlk hükümetin iyi niyetli olduğu fakat sadece iyi niyetin yeterli olmayacağı, iş sıkı tutmak gerektiği, ikinci şıkta önceden

hazırlanmış teşkilat yapısının maddi ve manevi olarak desteklenmesi, üçüncü şıkta ise Kanun maddeleri dağınık ve yetersizdir, tek çare Devletin işi üzerine almasıdır.

V- Bu bölümde yapılacak işin önemi, hangi yerlerde işe girişmeli, önce büyük şehir, hangi çocuklardan işe başlamalı, Dünyada başarmak yetkisi hangi makama verilmelidir başlıklarına yer verilmiştir.

Yapılacak işin önemi: Kimsesiz, yoksul ve aylak çocuklar davasının çok büyük gözükmesi nedeniyle korkuyla yaklaşıldığı, sorunun ortadan kaldırılması için ilk tutuşta başarılı olunmayacağı, parazit halinde yaşamının ülke refahına vereceği zarar ve maliyetin göz önüne alındığında davanın öneminin ortaya çıkacağı belirtilmektedir.

Hangi yerlerde işe girişmeli: Kimse yeni doğmuş çocuk işini bırakalım, aylak çocuğu kurtaralım, köylü küçüğünü kenara bırakalım şehir çocuklarıyla uğraşalım diyemez ancak ilk çalışmanın bir köşeye yönelmesi bunu içinde sefaletin kaynaştığı büyük şehirden başlamak zorunluluktur.

Önce büyük şehir: En fazla mutsuz, bakımsız, manevi tehlikeye uğrayan çocuklar büyük şehirlerde yoğunlaşmaktadır.Köylerdeki damlalar büyük şehirlerde umman olmaktadır.Bunları göz önüne alırsak ilk çalışmaların büyük şehirlere yönelmesi kaçınılmazdır.

Hangi çocuklardan işe başlamalı: Komisyon önce büyük şehirlerin ortada kalmış kimsesiz çocukları ile işe başlanması gerektiği görüşündedir.

Davayı başarmak yetkisi hangi makama verilmelidir: Konunun Devlet-Hükümet işi olarak ele alınmalı ve tüm bakanlıkların desteği ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı soruna sahip çıkmalıdır.Bakanlık bütçesini desteklemek için belediyelerin ve özel idarelerin yardımı gerekmektedir.

VI – Kurulacak teşkilat : Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının herhangi bir umum müdürlük veya dairesi bu iş yapmak üzere teşkilatlandırılmalıdır denilerek , kurulması gereken örgütsel yapı şu başlıklarda toplanılmıştır;

- Çocuk bürosu
- Müşahede kampı
- Çocuk delegeşi

- Doğumevleri, süt damlaları ve kreşler
- Çocuk Yuvaları,
- İlk öğretim çağı pansiyonları
- Suçlu çocuklar için ne yapmalı,
- Beslek ve çıraklar
- Çocuk Hastaneleri,
- Eğitim enstitüleri,
- Ailelerin mesuliyetleri,
- Müesseselerin tüzel şahsiyeti
- Küçük şehir ve kasabalarda,
- Bucak ve köylerde
- Diğer hayır kurumu ve dernekler,
- Mali imkanlar
- Son sözler başlığı altında konular toplanmış 23 kişilik komisyon

üyelerince Meclise sunulmuştur.

Kimsesiz, bakımsız, yoksul ve aylak çocuklar konusunu inceleyen CHP Meclis Grubu Komisyon çalışmasının ikinci bölümünün başlığı “program” olarak adlandırılmıştır.

Program bölümü iki başlık altında incelenmiştir. Birinci bölümde Merkezde nasıl çalışmaların yapılacağı işlenmiştir.Çocuk büroları, çocuk delegeleri, büyük şehirlerden başka yerlerdeki çocuk büroları, müşahede kampları, doğumevleri, süt damlaları, gündüz bakımevleri,, çocuk yuvası, ilk öğretim çağı pansiyonları, ilköğretim çağı pansiyonları, ilk tahsil çağından yukarı çocuklar, eğitim enstitüleri, devlet çiftlikleri ve zirai kombinalar, sıhhi müesseseler madde madde incelenerek çalışmaların nasıl yürütüleceği belirtilmiştir.İkinci bölüm “Çalışma” başlığı altında ele alınmış olup anket, evlerde denet, aile himayesinin kötü kullanılmasına kurban edilen çocuk, aylak çocuk, dilenci çocuk, hasta ruhlu alken malul çocuklar müessesesi, bedenen sakat olanlar, diğer haller, Çocuk Esirgeme Kurumu ve diğer hayır dernekleri bölümler halinde incelenmiştir.

Son bölüm “Komisyonun teklifi” olarak yer almış, Kimsesiz bakımsız ve aylak çocukların korunma ve yetiştirilmesi hakkında kanun tasarısı olarak sekiz maddeden oluşan bir tasarı sunulmuştur. (DAGM-Cumhuriyet Arşivi-1945)

SONUÇ.

İmparatorluktan, Cumhuriyete geçiş süreci içerisinde Türk halkı, savaşlar ve beraberinde yaşanan göçler nedeniyle; ekonomik, sosyal, sağlık, eğitim vb. konularında büyük güçlükler yaşamıştır. Yaşanan savaşlar; cephede bir çok insanın ölümüne, kaybedilen topraklardan göçlere, tarımda üretim yetersizliğine, salgın hastalıklara, ölüm oranının yükselmesine, çocuk ölümlerinin artmasına neden olmuştur. Tüm bu yaşantılar ülkemizde korunmaya muhtaç çocuk sorununun her geçen gün katlanarak artmasına neden olmuştur.

Korunmaya muhtaç sorununu çözmek amacıyla Mithat Paşa tarafından açılan ıslahhaneler, Darülaceze, Darulhayr-ı Ali, Darüleytamlar, Darüşşafaka, Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından açılan Çocuk Misafirhanesi, çocuğa yönelik kurumsal çalışmaların başında gelmektedir.

1917 yılında İstanbul’da çocuk misafirhanesi açarak çalışmalarına başlayan Himaye-i Etfal Cemiyeti, Cumhuriyet Döneminde anne ve çocuğa yönelik bir çok çalışmayı başlatarak sosyal hizmetler alanına damgasını vurmuştur. Daha sonra Çocuk Esirgeme Kurumu adını alan cemiyetin önemli çalışmalarından birisi de “İstanbul Serseri ve Satıcı Çocuklar” projesidir. Proje ile sokak çocukları konusunda kapsamlı bir çalışma yapılarak konunun önemi dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye aktarılmıştır.

Konunun gündeme gelmesiyle, sorun dönemin gazetelerinde işlenmiş ve Büyük Millet Meclisi’ne taşınmıştır. 19 Aralık 1944 yılında toplanan CHP Meclis Grubu “Kimsesiz, yoksul ve aylak çocuklar” konusunu ele alarak tüm yönleriyle araştırmış ve çözüm yolları önermiştir.

Çocuk Esirgeme Kurumu, basın ve CHP Meclis Grubunun çalışmaları sonucunda Bakanlıkların korunmaya muhtaç çocuklar konusu eğilmişler ve 1949 yılında 5387 sayılı ilk Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu çıkmıştır.

KAYNAKÇA

ÇEK(1931), “Cumhuriyet Türkiyesi”, Gürbüz Türk Çocuğu Fevkalade Nüşa 23 Nisan 1931

ÇAVDAR, Tefvik (2001) ,Milli Mücadele’ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I , Cumhuriyet Tarih-Kültür Dizisi

ÇOCUK ESİRGEME KURUMU ARŞİVİ (1941-1942) Yayınlanmamış Bilgi Notu ve Fotoğraf Albümü

DAGM-1945, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü-Cumhuriyet Arşivi “Kimsesiz, bakımsız, yoksul ve aylak çocuklar konusunu inceleyen CHP Meclis Grubu Komisyonunun çalışmaları” 490.01. 266.106.2 25.5.1945

EYÜPOĞLU İsmet Zeki(1999) , “Nutuk” Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

GÜRSOY, Akile (1998) “Göç” Üç Kuşak Cumhuriyet, Tarih Vakfı Yayınları , İstanbul.